

Κωστής Αντωνιάδης
Ο ΦΩΤΟΓΡΑΦΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΛΕΞΕΙΣ:
ΤΟ “ΒΙΒΛΙΟ ΤΩΝ ΧΑΜΕΝΩΝ ΠΟΛΕΩΝ”

Η φωτογραφία, όπως έχει διαπιστωθεί και επαρκώς αναλυθεί τα τελευταία χρόνια, είναι πολυπρόσωπη. Άλλοτε είναι αθώα, άλλοτε είναι ένοχη – άλλοτε παριστάνει την αθώα και άλλοτε την ένοχη. Ο Γιάννης Σταθάτος στην μακρόχρονη ενασχόλησή του με τη φωτογραφία παρατηρεί, αναλύει, αναδεικνύει πότε το ένα και πότε το άλλο της πρόσωπο. Και το κάνει με δυο τρόπους. Άλλοτε καταπιάνεται να μιλήσει ευθέως και να γράψει γι’ αυτήν, κι άλλοτε την χρησιμοποιεί ως καλλιτέχνης. Αλλά και στη δεύτερη περίπτωση ταυτόχρονα, γράφει γι’ αυτήν, στοχάζεται για την σχέση της με την πραγματικότητα.

Εργαλείο του είναι οι λέξεις. Ένα κείμενο άλλοτε ακριβές, επεξηγηματικό, αναλυτικό και επιστημονικό κι άλλοτε παραπλανητικό. Άλλοτε εμφανίζεται σύντομο ως τίτλος ή λεζάντα, και άλλοτε είναι εκτενές, πλαισιώνοντας την ανάγνωση των φωτογραφιών του. Τα κείμενά του στηρίζονται πάντοτε σε αναφορές κι αυτό υποδηλώνει μια συστηματικότητα ή κάποια εμμονή. Ο Σταθάτος αυτοσκηνοθετείται ως δημιουργός, και σε κάθε του έργο εναλλάσσει τους ρόλους και τις ιδιότητες της σύνθετης προσωπικότητας ερευνητή – καλλιτέχνη που έχει επινοήσει.

Λίγα παραδείγματα συναναστροφής λέξεων και εικόνων στο έργο του Σταθάτου: το κείμενό του μπορεί να αποτελείται από μια μόνο λέξη που αποδίδεται σε κάποιο φιλόσοφο, «Lumen» ή «άκεα» για παράδειγμα. «Lumen», μας λέει, είναι «αυτό που πέφτει ανάμεσα στην σκιά και το φως» αποδίδοντας την ερμηνεία στον Πλίνιο, όπως αυτή έχει καταγραφεί στο βιβλίο 35. «άκεα» είναι μια από τις 1.243 λέξεις που έχουν περισωθεί από το έργο *Περί Φύσεως* του Ηρακλείτου. Ο Σταθάτος ως ερευνητής αναλαμβάνει να εξιχνιάσει το νόημα αυτών των λέξεων, και αποκωδικοποιεί το νόημά τους με φωτογραφίες.

Στην περίπτωση του Έλληνα μετανάστη Sydney James Diamonds, διακρίνουμε μια παραπλήσια τεχνική τεκμηριωμένου λόγου. Ερασιτεχνικές αναμνηστικές φωτογραφίες ενός ανώνυμου στην πραγματικότητα Έλληνα μετανάστη στην Αυστραλία, δίνουν στον Σταθάτο την αφορμή να αφηγηθεί μια υποθετική ιστορία για το πρόσωπο που εμφανίζεται στις φωτογραφίες. Ποζάρει στην δεξιά άκρη του κάδρου σε διαφορετικές τοποθεσίες της Αυστραλίας, αφήνοντας όπως χαρακτηριστικά λέει ο ίδιος ένα «υψηλής τεχνικής δείγμα σκηνοθετημένου τοπίου». Το κείμενό του υποστηρίζεται και πάλι με μια αναφορά, αυτή την φορά στοιχεία έρευνας που

ανακαλύπτει στα αρχεία του Ανώτατου Δικαστηρίου της νέας Νότιας Ουαλίας στην Αυστραλία, στοιχεία τα οποία «αποδεικνύουν» πως το 1925 κάποιος Έλληνας μετανάστης ζήτησε να αλλάξει το όνομά του σε Sydney James Diamonds.

Στις *Χαμένες Πόλεις* υποδύεται και πάλι τον ερευνητή, αυτή τη φορά τον ερευνητή ιστορικών εγγράφων. Με την ιδιότητα αυτή λοιπόν καταπιάνεται με την ιστορία πόλεων που έχουν χαθεί εδώ και αιώνες, γράφει την ιστορία τους τεκμηριώνοντας τον λόγο του με παλαιότερες ιστορικές αναφορές, σχεδιάζει χάρτες και τις φωτογραφίζει. Και είναι αυτή ακριβώς η αναφορά και η τεκμηρίωση του λόγου, ιδίωμα της ακαδημαϊκής και ερευνητικής γραφής, που μεταφέρει το κείμενο σε ένα επίπεδο αξιοπιστίας ή αναξιπιστίας, ανάλογο με αυτό της φωτογραφίας.

Έχω την εντύπωση πως εδώ και αρκετά χρόνια ο Γιάννης Σταθάτος επιχειρεί με κάθε έργο που παρουσιάζει να απενοχοποιήσει την φωτογραφία. Αυτό που μας λέει ξανά και ξανά με διαφορετικό πάντοτε τρόπο είναι πως «συνήθης ύποπτος» είναι το κείμενο και όχι η φωτογραφία.

Πόσο αληθινά, είναι όλα αυτά; Πόσο αληθείς είναι οι πηγές πάνω στις οποίες στηρίζονται αυτές οι γοητευτικές ιστορίες που μας αφηγείται ο Σταθάτος; Και γιατί να μην είναι; Κάποια από τα γεγονότα ή πρόσωπα που αναφέρονται σε αυτές είναι γνωστά σε όλους μας από την ιστορία. Κάποια άλλα δεν τα γνωρίζουμε, αλλά τα ονόματά τους αντηχούν οικεία. Πως αλλιώς θα μπορούσε εξάλλου να ονομάζονται αυτές οι πολιτείες που δημιουργήθηκαν, ήκμασαν και χάθηκαν σε μια περίοδο όπου η ελληνικός πολιτισμός συνάντησε για πρώτη φορά τον πολιτισμό της ανατολής παρά Αρκιοτής, Δαιδάλα, Κάρνα, Λι-τζιεν. Στα κείμενά του περιλαμβάνονται συχνά παράδοξα στοιχεία, σχόλια, υποθέσεις ή αναθεωρήσεις ιστορικών δεδομένων. Πρόκειται για λεπτομέρειες που ενισχύουν έντεχνα την εντύπωση της αληθοφάνειας των ιστοριών του. Τελικά ο Σταθάτος, με την συστηματικότητα του ερευνητή, υπονομεύει την αξιοπιστία της Έρευνας.

Και τι συμβαίνει με τις φωτογραφίες που υποτίθεται πως τεκμηριώνουν την έρευνα; Πόσο αληθινές είναι; Στην υπόθεση των *Χαμένων Πόλεων* το μόνο στοιχείο για το οποίο μπορούμε να είμαστε σίγουροι (σίγουροι ότι είναι πραγματικότητα αυτό που βλέπουμε), είναι οι φωτογραφίες. Γιατί αυτές είναι βουβές, και δείχνουν **πάντοτε** και **αναγκαστικά** κάτι που έχει υπάρξει. Δεν έχει ιδιαίτερη σημασία αν τα τοπία αυτά ανταποκρίνονται στις τοποθεσίες που υποδεικνύουν οι χάρτες ή αν είναι διαφορετικές όψεις του ίδιου τόπου. Στη Συρία, στο Ιράν, στην Ινδία, στο Μαρόκο ή στο Μεξικό. Η εισαγωγή τους στη

μυθοπλασία που περιβάλλει τις *Χαμένες Πόλεις* οφείλεται βέβαια στη μορφή του εδάφους, κυρίως όμως στο ότι οι τοποθεσίες αυτές είναι ερημικές, άχρονες. Κανένα σημάδι εποχής. Η απεικόνισή τους είναι χρονικά απροσδιόριστη, κι αυτό μας παρασύρει στην δίνη του παρελθόντος. Είναι τοπία σημερινά; τοπία πριν χρόνια ή αιώνες; Σκελετοί κτισμάτων διακρίνονται σαν τα ερείπια πολιτείας, ενώ μια γκρίζα σκόνη φαίνεται να έσβησε άλλες από τον χάρτη.

Θα κλείσω παραφράζοντας τα λόγια του Σταθάτου, κατάληξη στην υπόθεση του Sydney James Diamonds: «Τι θα γινόταν στη περίπτωση που το κείμενο αυτό είναι το ίδιο ένα ψέμα, ένα σχεδόν ψέμα, απλή ψευδολογία και απάτη;» Τι θα γινόταν αν το τοπίο τελικά δεν ανταποκρινόταν στις αρχαίες τοποθεσίες της Δαιδάλα, της Κάρνα ή της Λι-τζιεν; Την απάντηση δίνει ο ίδιος: και λοιπόν;

Ομιλία στην Αίθουσα Τέχνης Αθηνών, 22.11.2005